

Kompetencje społeczne a utopia

Abstrakt: Złożoność procesów, jakie występują w świecie, stawiają przed współczesnym człowiekiem nowe wyzwania. By im sprostać, jednostka musi być wyposażona w trakcie procesu kształcenia w odpowiednie kompetencje społeczne. Pojęcie kompetencji społecznych rozpatrywane jest wieloaspektowo – w kontekście pedagogicznym, psychologicznym, socjologicznym, politycznym oraz filozoficznym. Rozpatrując to pojęcie w kontekście filozoficznym, na uwagę zasługuje temat utopijnego charakteru kompetencji społecznych, kształtowanych i doskonalonych przez jednostkę przez całe jej życie. „Tworzenie utopii jest całkowicie naturalne dla gatunku *homo sapiens*. Przecież planowanie, wybieganie w przyszłość, próby myślowego modelowania sytuacji charakteryzują człowieka od początku jego myślenia” (Łukasz Zweiffel).

Słowa kluczowe: całożyciowy rozwój, doskonalenie, ideał, kształcenie, student, utopia

Wstęp

Utopie stanowią swego rodzaju tęsknotę człowieka do lepszego świata, świata idealnego, opartego na szlachetnych intencjach. „Niektóre utopie poszukują omamienia i uwodzą, wyciągając ludzi z ich nudnego banalnego realnego świata codzienności”¹. Powstają w wyniku refleksji człowieka nad otaczającą codzienną rzeczywistością i stanowią jej krytykę. Mogą być także postrzegane jako nadzieja człowieka na lepszą przyszłość.

Utopia jest kresem myśli ludzkiej, jest jej absolutyzacją. Staje się ona w ten sposób synonimem moralnego ideału. Stanowi o właściwym wymiarze człowieka niezdeformowanego; Człowiekiem niezdeformowanym, czyli utopijnym będzie wobec tego każda jednostka, która świadomie dąży do zmiany. Świadomie, czyli planując na podstawie przyjmowanego ideału².

¹ L. Sargisson, *Fool's Gold? Utopianism in the Twenty-First Century*, London 2012, s. 1.

² Ł. Zweiffel, *Utopia – idealna odpowiedź na nieidealną rzeczywistość*, Kraków 2008, s. 17.

Zatem świadome działanie jednostki, w tym planowanie i dążenie, jest kluczowe dla procesu kształtowania człowieka niezdeformowanego. Dlatego też „Projektowanie jest rdzeniem ludzkiego bycia, natomiast planowanie wyborem, wtórną refleksją. Projekt jest sposobem bycia, który polega na ciągłym oglądzie jestestwa”³.

Za prekursora myślenia utopijnego uznaje się Platona, który w swym dziele *Państwo* opisał system państwa opartego na wartościach dobra, piękna, prawdy.

Projekt państwa idealnego nie wynika po prostu z krytyki społeczeństwa źle urządzonego, lecz z wiary w istnienie zasad, których przyjęcie umożliwi i krytykę, i projekt. Oparcie się na tym fundamencie umożliwia samo tworzenie systemu utopijnego⁴.

Jego rdzeniem jest mądrość człowieka, jego postawa etyczna i moralna, a także wiara w wartości nieprzemijające. Fundamentalne i niewzruszone zasady, jakie wyznaje, upoważniają go do podjęcia żmudnej, ale jakże wartościowej – w aspekcie społecznym – pracy tworzenia państwa idealnego. Irena Pańków, analizując konstrukcję państwa idealnego według Platona, napisała:

Budowa państwa powinna być oparta na wiedzy i rozumnych jednostkach. [...] Wiedza nie rodzi się w tłumie i tłumnych zgromadzeniach, lecz w wysiłku jednostek, które pokonują trudną drogę wzwyż ku światu idei. Docieranie do świata idealnego jest docieraniem do świata wartości i wzorów [...]⁵.

Nawiązując do myślenia utopijnego Platona, angielski humanista i mąż stanu Tomasz More (Morus) napisał w 1516 roku dzieło pod tytułem *Książeczka zaiste złota i pożyteczna jak przyjemna o najlepszym ustroju państwa i nieznaney dotąd wyspie Utopii*. *Utopia* początkowo została opublikowana w języku łacińskim, następnie przetłumaczona na język francuski, niemiecki, włoski, zanim została przełożona na język angielski (1551). More był przeciwny tłumaczeniu dzieła na język ojczysty za jego życia⁶. Krytyka Anglii okresu Odrodzenia, jakiej dokonał w swym dziele, stanowiła niewątpliwy akt odwagi, który jednak w owym czasie w ojczyźnie autora mógł skutkować utratą życia. Dzieło More'a nie ograniczało się jednak wyłącznie do krytyki otaczającego świata, lecz opisywało państwo idealne, oparte na równym społeczeństwie. Witold Ostrowski we *Wprowadzeniu do Utopii* napisał: „Pierwsza księga tego dzieła jest platońskim dialogiem o najlepszej organizacji państwa, druga geograficznym opisem nieistniejącego kraju i narodu”⁷. Na kartach swego dzieła More niejednokrotnie zmusza czytelnika do uruchomienia wyobraźni, a także – w związku z licznymi

³ Tamże, s. 8.

⁴ I. Pańków, *Filozofia utopii*, Warszawa 1990, s. 41.

⁵ Tamże, s. 7.

⁶ Zob. H. P. Segal, *Utopias. A Brief History from Ancient Writings to Virtual Communities*, Malden 2012, s. 5.

⁷ T. More, *Utopia*, Warszawa 1954, s. 37.

zamierzonymi (można przypuszczać) sformułowaniami o charakterze niejednoznacznych – skłania do głębokiej refleksji. Niejednoznaczność widnieje już w samym tytule,

Słowo «topia» (od greckiego *topos*) oznaczało miejsce. Poprzedzająca to słowo litera «u» mogła pochodzić [...] już to od greckiego *eu* już to od greckiego *ou*. W pierwszym przypadku mielibyśmy do czynienia z eutopią (dobrym miejscem) w drugim outopią – (miejscem, którego nie ma)⁸.

Autor dokonał w dziele opisu życia na szczęśliwej wyspie Utopia, która „stanowi pochwałę rozumu, pochwałę praw układanych podług rozumnych i naturalnych zasad naczelnych”⁹.

Kompetencje społeczne a utopia

Kompetencje społeczne rozpatrywane są zarówno na gruncie pedagogicznym, psychologicznym, socjologicznym, jak i filozoficznym. Jednakże pojęcie to nie zostało jednoznacznie zdefiniowane. Jedna z licznych definicji stwierdza, iż: „Pojęcie kompetencji społecznych odnosi się do grupy cech związanych z funkcjonowaniem człowieka oraz jego kontaktów z innymi”¹⁰. A zatem mają one istotny wpływ na codzienne życie człowieka. Można wywnioskować, iż im wyższy poziom kompetencji społecznych, tym lepsza jej komunikacja z otoczeniem, lepsze jego rozumienie, trafniejsze podejmowanie różnorodnych decyzji, adaptacja zmiany, a także funkcjonowania w środowisku pracy.

Człowiek posiadający odpowiednie kompetencje społeczne jest lepszym pracownikiem: sprawnie komunikuje się i współpracuje z innymi jest odpowiedzialny oraz potrafi radzić sobie w sytuacjach problemowych i stresowych¹¹.

A zatem kompetencje pełnią określone dla człowieka funkcje, między innymi: komunikacji z otoczeniem, adaptacji w danym środowisku lub danej roli (rodzinnej, społecznej). Wielość definicji tego pojęcia skutkuje koniecznością ich kategoryzacji.

Definicje kompetencji społecznych można podzielić na dwie kategorie: funkcjonalne, określające kompetencje społeczne jako rodzaj posiadanych przez grupę lub jednostkę zdolności, oraz nominalistyczne, wyliczające zakresy poszczególnych typów kompetencji¹².

⁸ J. Szacki, *Spotkania z utopią*, Warszawa 2000, s. 11.

⁹ I. Pańków, *Filozofia utopii*, dz. cyt., s. 37.

¹⁰ M. Chrost, *Kompetencje emocjonalne i społeczne młodzieży*, Kraków 2012, s. 51.

¹¹ E. Bacia [i in.], *Kształtowanie kompetencji społecznych i obywatelskich przez organizacje pozarządowe w Polsce*, Warszawa 2015, s. 5.

¹² Tamże, s. 7.

Kompetencje społeczne:¹³

definicje funkcjonalne:

- typologie składowych KS
- (np. umiejętność osiągania celów w interakcji, umiejętność dostosowania się do norm)
- atrybut grupy
- (np. umiejętność wspólnego działania, umiejętność osiągania wspólnie określonych celów)

definicje nominalistyczne:

- atrybut jednostki
- (np. «wymiary»: percepcja, motywacja, działanie; umiejętności interpersonalne, komunikacyjne, społeczne)

W definicji funkcjonalnej kompetencji społecznych atrybuty jednostki i grupy ujęte są w kategorii umiejętności. Tym samym zostaje podkreślony praktyczny wymiar kompetencji społecznych oraz ich realność. Jednakże utopijny charakter polega na ich doskonałym wzorze, do którego człowiek powinien dążyć. Kompetencje społeczne, które określane są także jako postawy, wspomagają jednostkę zarówno na gruncie zawodowym, jak i osobistym. W poważnym stopniu decydują o jakości życia współczesnego człowieka w zmieniającym się świecie. Pozwalają nie tylko lepiej zrozumieć następujące w otoczeniu jednostki procesy, lecz także podejmować wyzwania, wynikające z tych procesów. „Są to zatem osobiste zdolności, warunkujące twórczą aktywność”¹⁴.

Postrzeganie kompetencji społecznych jako zdolności, pozwala spojrzeć na kompetencje społeczne z innej perspektywy. Pierwiastek twórczy w pojmowaniu kompetencji społecznych kieruje sposób myślenia na istotny element, jaki towarzyszy procesowi tworzenia, to jest krytykę, która jest także podstawą powstawania wszelkich utopii. Krytyka jest zatem wspólnym elementem łączącym kompetencje społeczne oraz utopie. Twórczość nierozzerwalnie łączy się z krytyką, autorefleksją, całościowym doskonaleniem. Krytyka stanu obecnego – monotoni i niedoskonałości codzienności – powoduje kreowanie ideału oraz proces dochodzenia do niego. Prowadzi do tworzenia utopijnego wyobrażenia kompetencji społecznych. Trud doskonalenia posiadanych kompetencji społecznych warunkowany jest świadomością jednostki złożoności procesu. Stąd ważna rola szkoły, której znaczenie podkreślał Morus, opisując nieistniejącą wyspę Utopię, na której „wszystkie dzieci mają zapewnione wykształcenie umysłowe”¹⁵.

¹³ Tamże. Na podstawie opracowania Bartłomieja Walczaka.

¹⁴ M. Chrost, *Kompetencje emocjonalne i społeczne młodzieży*, dz. cyt., s. 51.

¹⁵ T. More, *Utopia*, dz. cyt., s. 37.

III. Obrazy utopii w praktyce społecznej i edukacyjnej

We *Wprowadzeniu do Utopii* Ostrowski napisał:

Jedną z podwalin życia społecznego i kultury jest oświata. Powszechne nauczanie, zwalnianie od obowiązku pracy fizycznej jednostek specjalnie uzdolnionych, aby mogły poświęcić się nauce, powierzanie najwyższych urzędów ludziom uczonym – to wszystko charakteryzuje stosunek Utopian do nauki [...] ¹⁶.

W utopijnym państwie „o najdoskonalszym ustroju” dostrzega się zatem potrzebę szczególnego zwrócenia uwagi na jednostki uzdolnione, którym powierzane są najwyższe urzędy. Ich wiedza gwarantować miała roztropne rozstrzygnięcia ważnych spraw, które przynależały do tych urzędów.

Kontynuując myśl, Ostrowski napisał:

Utopia głosi pokój i jedność całej ludzkości, równowagę patriotyzmu i internacjonalizmu. Głosi hasło pokojowego współżycia i współpracy obywateli jednego państwa, których łączy tylko pewne minimum wspólnych przekonań. [...] Utopia daje do zrozumienia, że ustrój taki daje się realizować tylko przy wysokim poziomie sił wytwórczych i wysoce moralnej postawie człowieka ¹⁷.

Odwołanie do postawy moralnej człowieka podkreśla konieczność przestrzegania pewnego katalogu wartości:

Odmawiać sobie jakiegś przyjemności, aby sprawić ją innym, świadczy to o czułym i dobrym sercu; korzyści zaś, jakie w zamian odnosimy, zawsze przeżywszy ją to cośmy ofiarowali. Najpierw bowiem za dobre uczynki odwdzięczają się ludzie dobrodziejstwami; po wtóre samo świadectwo sumienia oraz wspomniane wdzięczności i życzliwości tych, których sobie zobowiązałeś, więcej sprawiają twemu sercu radości, w porównaniu z przyjemnością cielesną, z której zrezygnowałeś ¹⁸.

Morus w *Utopii* opisuje – oprócz postaw moralnych mieszkańców wyspy – także postawy bardziej pragmatyczne: „Troska o własne korzyści bez naruszenia [...] praw jest rzeczą roztropności, dbanie zaś, prócz tego o dobro publiczne dowodzi miłości do kraju [...]” ¹⁹. Autor dzieła podkreśla znaczenie przedsiębiorczego działania człowieka, przy zachowaniu obowiązujących praw. Utopianie są „zwinni i żwawi” ²⁰, rolnicy starają się, aby przez „umiejętną pracę uczynić żyźniejszą ziemię” ²¹. Praca jednostki, która łączy korzyści własne z jednoczesnym działaniem na rzecz „dobra publicznego”, stanowi pewnego rodzaju credo postawy Utopian. Istotnym elementem funkcjonowania systemu na wyspie jest postawa wszystkich Utopian zarówno w wymiarze moralnym, etycznym, jak i tym bardziej pragmatycznym. Relacje w społeczeństwie, jakie tworzą

¹⁶ Tamże, s. 51.

¹⁷ Tamże, s. 68.

¹⁸ Tamże, s. 141.

¹⁹ Tamże, s. 147.

²⁰ Tamże, s. 148.

²¹ Tamże, s. 149.

członkowie tej grupy, zapewniają istnienie ustroju państwa. W liście Hieronima Buslidiusza do Tomasza czytamy:

należy sobie przedstawić cały układ stosunków i prawidłowy bieg spraw w każdym doskonałym państwie, gdzie współzawodniczą ze sobą zwłaszcza następujące cnoty: roztropność wyższych stanów, męstwo żołnierzy, umiarkowanie każdej jednostki z osobna i sprawiedliwość wszystkich razem²².

Na uwagę zasługuje także fakt wykorzystywania wiedzy w praktyce w celu podnoszenia jakości życia mieszkańcom wyspy „Utopianie obeznani z literaturą naukową, nadzwyczaj są uzdolnieni do różnych wynalazków, które w jakiś sposób mogą przyczynić się do udogodnienia życia”²³. Proces budowania Utopii wymaga zatem wiedzy świątłych ludzi, posiadających kompetencje społeczne.

Morus, opisując ustrój Utopii, przedstawia postawy ludzi oraz relacje, jakie powinni tworzyć między sobą. Podkreśla tym samym wartość i znaczenie stosunków międzyludzkich, dynamikę i cel ich kreowania. Wymagają one jednak właściwych warunków, koniecznych dla funkcjonowania i rozwijania się. Dlatego też dzieło jest apelem do możnowładców, którzy są rzeczywistymi decydentami i kreatorami zmiany, mającej na celu stworzenie odpowiednich warunków rozwoju relacji człowiek – człowiek, jakie istnieją na wyspie Utopia.

Potwierdzeniem tego są słowa listu Buslidiusza do Tomasza:

Nie mogłeś tego ani słuszniej, ani lepiej uczynić w żaden inny sposób, jak zalecając ludziom wpływowym i ustosunkowanym, aby naśladowali ten ideał państwowy, ten układ obyczajów i ten najdoskonalszy wzór [...]”²⁴.

Kompetencje społeczne w kontekście dążenia jednostki do utopijnej doskonałości

„Prawdziwe utopie często nie szukają ucieczki od prawdziwego świata, ale tworzą prawdziwy świat lepszym”²⁵. Jednocześnie warto zaznaczyć, że: „Utopijny świat opiera się na równości, nigdy na swobodzie albo nawet na sprawiedliwości”²⁶. Można zatem przyjąć, że proces tworzenia lepszego świata to całożyciowe doskonalenie przez człowieka jego kompetencji społecznych. Im doskonalsze jego kompetencje, tym lepiej funkcjonujące społeczeństwo, w którym żyje. „Dzięki wysokim kompetencjom ludzie lepiej odnajdują się w wielu sytuacjach,

²² Tamże, s. 193.

²³ Tamże, s. 150.

²⁴ Tamże, s. 192.

²⁵ H. P. Segal, *Utopias*, dz. cyt., s. 7.

²⁶ A. Touraine, *Society as Utopia*, [w:] *Utopia. The Search for the Ideal Society in the Western World*, red. R. Schaeri [i in.], New York 2000, s. 18.

III. Obrazy utopii w praktyce społecznej i edukacyjnej

nie tylko w kontekście zawodowym²⁷, ale jednocześnie w sposób doskonalszy współtworzą społeczność, w której żyją.

„Utopia dotyczy życia społecznego²⁸, a zatem relacji między ludźmi. W tym kontekście kompetencje społeczne nabierają szczególnego znaczenia. Jednocześnie dążenie do osiągnięcia coraz wyższego ich poziomu nadaje im charakter transgresyjny. W dążeniu do doskonałości człowiek podejmuje pracę nad sobą, przekraczając swoje dotychczasowe możliwości. Wymaga to niezwyklego trudu i determinacji.

Jednym z najpiękniejszych ideałów człowieka jest dążenie do doskonałości trwające całe życie. [...] Determinacja stanowi [...] ważny element procesu całościowego rozwoju człowieka, to ona ostatecznie stanowi o poczuciu samorealizacji pod koniec drogi życiowej jednostki, mimo braku osiągnięcia głównego celu, jakim jest doskonałość. Cel ten bowiem ma charakter ideału, do którego człowiek dąży, lecz nigdy go nie osiąga. Ma zatem świadomość nierealności wyznaczonego celu, jednakże determinacja oraz zaangażowanie w działanie zmierzające do jego osiągnięcia czynią jego życie wartościowszym, a jego samego doskonalszym²⁹.

Proces dążenia do osiągnięcia celu osadzony jest głęboko w codzienności, która może być przez jednostkę różnie realizowana. Znaczenie celu dla jednostki ma poważny wpływ na jej codzienne życie, zaangażowanie w działanie przybliżające do wyznaczonego celu. Dlatego też świadome planowanie każdego dnia, uwzględniające dążenie jednostki do celu nadrzędnego, nabiera szczególnego znaczenia.

Warto zauważyć, że utopiści „odrzucają całkowicie dane zewnętrzne i formułują swój model na podstawie danych uzyskanych w swej jaźni³⁰. Wokół niej organizuje się cała struktura psychiczna jednostki, w niej dokonuje się transfer z części świadomej do nieświadomej i odwrotnie. W jaźni tworzy się obraz ideału, do którego człowiek dąży przez całe życie. Jednocześnie „wszystkie wytwory – utopie – mają swoje korzenie w intelekcie, nie są natomiast efektem procesów poznawczych³¹. Utopie są zatem osadzone głęboko w teorii.

Codziennym wysiłkiem jednostka dąży do dokonania zmiany swego życia/ losu. „Zmiana istniejącej rzeczywistości jest według autorów utopii kluczowym motywem powstania scenariusza utopijnego³². Zatem krytyka otaczającego świata nie jest i nie powinna stawać się przyczyną zgorzknienia, frustracji czy

²⁷ E. Bacia [i in.], *Kształtowanie kompetencji społecznych i obywatelskich przez organizacje pozarządowe w Polsce*, dz. cyt., s. 5.

²⁸ Ł. Stefaniak, *Utopizm. Źródła myślowe i konsekwencje cywilizacyjne*, Lublin 2011, s. 140.

²⁹ J. Michalak-Dawidziuk, *Kształtowanie kompetencji społecznych jako przygotowanie do funkcjonowania w społeczeństwie transgresyjnym*, [w:] *Dzisiejsze znaczenie ideałów*, red. A. Kryniecka, Białystok 2015, s. 49.

³⁰ Ł. Stefaniak, *Utopizm*, dz. cyt., s. 140.

³¹ Tamże.

³² Tamże.

też destrukcji, lecz silną motywacją do zmiany, do tworzenia nowego, dotychczas nieznanego – świata, sytuacji, obrazu własnego *ja*, w tym także relacji *ja – świat*. Tak postrzegana utopia towarzyszy jednostce od zarania dziejów – to ona jest główną siłą napędową rozwoju oraz postępu człowieka i otaczającego go świata.

Dążenie człowieka do odkrywania nowego od zarania dziejów było siłą napędową postępu. Pokonywanie własnej niewiedzy, słabości, i braku umiejętności pozwoliło człowiekowi na przestrzeni wieków dokonać transgresji zarówno w sferze otaczającego świata (odkrywanie nowych lądów, planet, Internetu, tworzenie nowych systemów politycznych), jak i nauki, kultury i sztuki (kreowanie nowych idei czy poglądów)³³.

Tak postrzegana utopia doprowadziła człowieka do tego, kim jest współcześnie oraz w jakim otoczeniu żyje.

Mimo jej nierealności – w danym momencie czy okresie historycznym – może przyczynić się do podjęcia przez człowieka działań zmierzających do jej urealnienia w danej perspektywie czasowej. Nie jest to jednak normą. Trudno porównać przykład fantastycznych podróży na księżyc, opisywanych przez Juliusza Verne’a lub innych autorów, z projektem APOLLO NASA, który wykonał swój pierwszy amerykański lot na księżyc w 1969 roku i bezpiecznie powrócił na ziemię³⁴. Jednakże fakt podejmowania w literaturze problematyki podróży na księżyc może odzwierciedlać bezbrzeżną samotność człowieka i wpływającą z niej tęsknotę do poszukiwania innych form życia. Ten stan rzeczy znajdował wyraz nie tylko na niwie literackiej czy też szeroko rozumianym gruncie artystycznym, lecz także w aspekcie naukowym, który w konsekwencji doprowadził człowieka do urzeczywistnienia marzenia. Pomyślna podróż człowieka na Księżyc stanowiła realizację zamysłu, pojmowanego przez wiele stuleci, jako utopijne wyobrażenie jednostki. Jednocześnie stanowiła ważny etap w procesie doskonalenia umiejętności i kompetencji społecznych człowieka. Utwierdziła w przeświadczeniu, że jego dążenie do poznawania wszechświata nie jest przestępstwem ambicji, lecz potwierdzeniem kolejnych sukcesów jednostki, odnoszonych w procesie doskonalenia wiedzy, umiejętności i kompetencji człowieka jako gatunku. Zatem utopia, która często ma charakter abstrakcyjny i nierealny, może stanowić silną motywację do działania, zmierzającego ku zmianie zarówno w wymiarze indywidualnym, społecznym, jak i rozwoju gatunku ludzkiego. Warto podkreślić, że doskonalona przez człowieka na przestrzeni wieków wiedza, umiejętności oraz kompetencje społeczne mają doraźny wpływ na postępek w jego otoczeniu.

³³ J. Michalak-Dawidziuk, *Lifelong learning – potrzeba współczesnego rynku pracy czy całonocna autokreacja człowieka?*, [w:] *Transgresje w edukacji*, t. 2, red. I. Paszenda, R. Włodarczyk, Kraków 2014, s. 213.

³⁴ Zob. H. P. Segal, *Utopias*, dz. cyt., s. 7.

Zakończenie

Dążenie do ideału w wielu sferach czyni człowieka i jego czyny piękniejszymi, mądrzejszymi i bardziej sprawiedliwymi. Proces ten jednak jest opatrzony błędami jednostki, wynikającymi z jej niedoskonałości, które próbuje pokonać. Można go porównać do pierwszej fazy lotu Ikara, którego pragnieniem było maksymalne zbliżenie się do słońca. W odróżnieniu od Ikara, po każdym niepowodzeniu człowiek podnosi się jednak i podejmuje trud pokonywania swej niewiedzy, braku umiejętności i kompetencji społecznych. Proces ten przebiega różnie zarówno w sferze ludzkiej (indywidualnej, społecznej lub gatunku), jak i czasu, postrzeganego jako chwila, lata lub wieki. Dlatego dążenie do ideału przebiega różnie, co skutkuje także powstawaniem rozmaitych utopii. Dlatego też świat musi być otwarty na tę różnorodność – „Nasz świat jest domem dla bardzo wielu różnych rodzajów utopii”³⁵.

Niepodważalnym fundamentem w kreowaniu i dążeniu człowieka do osiągnięcia utopijnych celów jest edukacja, ujmowana zarówno w aspekcie wkładu człowieka w rozwój nauki, jak i procesu dydaktyczno-wychowawczego jednostki. Pierwszy aspekt, to jest osiągnięcia naukowe człowieka, ma wpływ na postęp zarówno jego jako gatunku, jak i jego otoczenia. Jednakże aspekt drugi – ujęcie edukacji jako procesu dydaktyczno-wychowawczego – ma wpływ na rozwój jednostki w zakresie wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych. Warto także zauważyć, że założenia ogólne procesu dydaktyczno-wychowawczego stanowią pewnego rodzaju ideał/utopię, do którego jednostka dąży w trakcie realizacji tego procesu. Jego efekt – mimo wypracowanego wspólnego założenia – będzie jednak różny w przypadku każdej jednostki. Także drogi jej dochodzenia i osiągnięcia będą różne, bowiem zdeterminowane umiejętnościami, zdolnościami i inteligencją jednostki. Każdy człowiek jest indywidualnością, zatem jego wyobrażenie ideału, do którego dąży – mimo ogólnych założeń procesu dydaktyczno-wychowawczego – będzie odmienny.

Jednakże sam proces dążenia jednostki do określonego utopijnego celu czyni człowieka doskonalszym, co ma przełożenie także na poziom doskonałości całego społeczeństwa. Zmiana, stanowiąca nieodłączny element procesu ewolucji zarówno człowieka, jak i otaczającego świata, wymusza konieczność stałego doskonalenia systemu edukacyjnego. Dynamika zmian występujących we współczesnym świecie wymaga od szkoły nie tylko elastycznego dostosowywania do oczekiwań otoczenia, lecz także kreowania wśród uczniów kompetencji społecznych, umożliwiających dokonywanie krytycznej obserwacji otoczenia, która jest podstawą do kreowania utopijnych celów. Przykładem zmian następujących w systemie edukacyjnym jest Polska.

³⁵ L. Sargisson, *Fool's Gold?*, dz. cyt., s. 1.

Od ponad dwudziestu lat w Polsce następują poważne zmiany w edukacji. Mają one charakter fundamentalny, odnoszą się bowiem do struktury kształcenia, planów i programów, metod, zasad egzaminowania, a także relacji kreowanych między nauczycielem i uczniem³⁶.

W ramach procesu reform edukacyjnych od 2012 roku w polskich szkołach wdrażane są programy kształcenia budowane w oparciu o efekty kształcenia. Nowym elementem zreformowanych programów są – poza dotychczasową wiedzą i umiejętnościami – kompetencje społeczne, które mają umożliwić jednostce funkcjonowanie w świecie dynamicznych i nieprzewidywalnych zmian. Zakłada się, że absolwent zreformowanej szkoły będzie szybciej akceptował, a także lepiej adoptował nowe sytuacje, jakie mogą następować w jego życiu.

Być może zreformowane programy kształcenia, uwzględniające kształtowanie u uczniów kompetencji społecznych, pomogą w dokonaniu krytycznej oceny otaczającego świata i doprowadzą do wykreowania utopijnego wyobrażenia sensu życia jednostki.

Warto pamiętać bowiem, że „Potrafimy działać tylko w urzeczeniu tym, co niemożliwe; mówiąc inaczej, społeczeństwu niezdolnemu do wytworzenia utopii i poświęcenia się jej grożą skleroza i ruina”³⁷. Zatem mimo ekonomizacji edukacji, a także powszechnego modelu konsumpcyjnego życia, mody na mieć, zapomnieniu o pojęciu być, tęsknota człowieka do ideału, utopijnego sensu życia, jego wartości wydaje się być silniejsza od wszelkich tymczasowych trendów. W tym kontekście rola szkoły, z uwzględnieniem całej społeczności szkolnej, to jest nauczycieli, a także rodziców uczniów, wydaje się kluczowa. Wpajanie od najmłodszych lat wartości edukacji – także edukacji ustawicznej, kompetencji społecznych odnoszących się do krytycznego i refleksyjnego myślenia, wydaje się jednym z podstawowych zadań procesu dydaktyczno-wychowawczego współczesnej szkoły. Edukacja, w tym edukacja całościowa, jako wartość dla człowieka jest kwestią zasadniczą, „Dużego znaczenia nabiera przygotowanie uczniów przez szkołę do kształcenia ustawicznego [...]”³⁸. Edukacja permanentna jest realnym całościowym wsparciem człowieka w jego dążeniu do doskonałości w wymiarze utopijnym. Proces edukacyjno-wychowawczy powinien zatem kształtować kompetencje społeczne nie tylko konieczne do funkcjonowania człowieka w wymiarze ekonomicznym, lecz także – a może przede wszystkim – w wymiarze humanistycznym.

Kompetencje bowiem to zdolność człowieka do doboru wiadomości i umiejętności przydatnych do rozwiązywania danego problemu lub wykonania

³⁶ I. Kust, *Rola pracodawców w kształtowaniu sylwetki absolwenta uczelni*, „Annales Universitatis Marie Curie-Skłodowska”, Pedagogia–Psychologia, Lublin 2013, t. XXVI, s. 117.

³⁷ E. Cioran, *Historia i utopia*, Warszawa 2008, s. 114–115.

³⁸ I. Kust, *Międzykulturowe aspekty pracy doradczej – działanie wieloaspektowe*, [w:] *Kultura – Sztuka – Edukacja*, t. I, red. B. Kurowska, K. Łapot-Dzierwa, Kraków 2015, s. 300.

III. Obrazy utopii w praktyce społecznej i edukacyjnej

zadania. Działanie to nadaje kompetencjom charakter dynamiczny, co stwarza możliwość dochodzenia do nich, ich rozwijania i zdobywania w ciągu całościowej i zawodowej aktywności człowieka³⁹.

Pogląd ten jednoznacznie podkreśla możliwość doskonalenia kompetencji społecznych. Proces ich doskonalenia oparty jest na dążeniu do ideału, który ma charakter utopijny. W tym kontekście utopia nadaje sens życiu człowieka.

Życie bez utopii staje się na dłuższą metę duszące, przynajmniej dla większości: świata, pod groźbą skamienienia, potrzeba nowego obłędu. Jest to jedyna oczywistość, którą wydobywa analiza teraźniejszości⁴⁰.

Bibliografia:

- Bacia E. [i in.], *Kształtowanie kompetencji społecznych i obywatelskich przez organizacje pozarządowe w Polsce*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2015.
- Baraniak B., *Edukacja w przygotowaniu człowieka do pracy zawodowej*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2008.
- Chrost M., *Kompetencje emocjonalne i społeczne młodzieży*, Akademia Ignatianum, Wydaw. WAM, Kraków 2012.
- Cioran E., *Historia i utopia*, przekł. M. Bieńczyk, Wydaw. Aletheia, Warszawa 2008.
- Kust I., *Międzykulturowe aspekty pracy doradczej – działanie wieloaspektowe*, [w:] *Kultura – Sztuka – Edukacja*, t. I, red. B. Kurowska, K. Łopot-Dzierwa, Wydaw. Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2015.
- Kust I., *Rola pracodawców w kształtowaniu sylwetki absolwenta uczelni*, „Annales Universitatis Marie Curie-Skłodowska”, *Pedagogia–Psychologia*, 2013, t. XXVI.
- Michalak-Dawidziuk J., *Kształtowanie kompetencji społecznych jako przygotowanie do funkcjonowania w społeczeństwie transgresyjnym*, [w:] *Dzisiejsze znaczenie ideałów*, red. A. Kryniecka, Kresowa Agencja Wydawnicza, Białystok 2015.
- Michalak-Dawidziuk J., *Lifelong learning – potrzeba współczesnego rynku pracy czy całościowa autokreacja czło wieka?*, [w:] *Transgresje w edukacji*, t. 2, red. I. Paszenda, R. Włodarczyk, Impuls, Kraków 2014.
- Morus T., *Utopia*, przekł. T. Abgarowicz, PAX, Warszawa 1954.
- Pańków I., *Filozofia utopii*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1990.
- Sargisson L., *Fool's Gold? Utopianism in the Twenty-First Century*, Palgrave Macmillan, London 2012.
- Segal H. P., *Utopias. A Brief History from Ancient Writings to Virtual Communities*, Wiley-Blackwell, Malden 2012.
- Stefaniak Ł., *Utopizm. Źródła myślowe i konsekwencje cywilizacyjne*, Wydaw. Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2011.
- Szacki J., *Spotkania z utopią*, Wydaw. Sic!, Warszawa 2000.

³⁹ B. Baraniak, *Edukacja w przygotowaniu człowieka do pracy zawodowej*, Warszawa 2008, s. 55.

⁴⁰ E. Cioran, *Historia i utopia*, dz. cyt., s.18.

Touraine A., *Society as Utopia*, [w:] *Utopia. The Search for the Ideal Society in the Western World*, red. R. Schaer [i in.], Oxford University Press, New York 2000.
Zweiffel Ł., *Utopia – idealna odpowiedź na nieidealną rzeczywistość*, Wydaw. Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2008.

Social competences and utopia

Abstract: Changes resulting from the education process aim at shaping not only knowledge and skills, but also social competences, which are to facilitate functioning in complex reality. Despite the lack of clear-cut definition of the concept, several perspectives on the topic can be found in literature. *Social competences* are viewed from many angles, to mention the context of pedagogy, psychology, sociology, politics and philosophy. Looking at the concept from the philosophical point of view, deliberations about the utopian character of social competences that are shaped and improved throughout life are especially interesting. „Utopia building is utterly natural for *homo sapiens*. From the very beginning of thought, planning, looking into the future and attempts at mental modelling of situations have characterised people” (Łukasz Zweiffel).

Keywords: education, ideal, improvement, lifelong development, student, utopia

